

hosszú távra előrevetítve érdekeltséget teremteni a hiányzó tudással rendelkező szakembergárda kialakításához.

Keserű tapasztalat a vidékfejlesztési programban való intézményi részvétel. A forrás megszerzésére jogosult civil szervezetek nem találnak partnerre a közművelődési intézményekben. A kistérségi intézményi - civil együttműködéshez a népművelő tudása, kezdeményezőkézsége, mindenkor nyitott személyisége szükségeltetik. Ez új szemléletű, hosszú távú gondolkodással, a helyi társadalomról tudományos igényű ismerettel rendelkező népművelőket feltételez. Szinte reménytelennek tűnik a helyzet, ha a szakmai műhelyek hiányára, az internet nyújtotta lehetőség kihasználásában tapasztalható meddőségre gondolok.

Meg kell tartani azt a mozgásteret, amelyben a kultúra azt a minőséget nyújtja az embereknek, amely élhetővé teszi a hétköznapokat. Amelyben a közösségi tér nem a kultúra nélkülözhetőségét jelenti, hanem a kapcsolatépítés, a kölcsönös

figyelem helyszínét, amelyben kiderül, hogy a Közművelődési Tanács stratégiai partner. Ha a szakma és a non-profit szektor képviselői között párbeszéd kezdődne, az nagymértékben elősegítené a közművelődés megújulását. Ennek a meg nem kezdett folyamatnak lényeges eleme, hogy az intézményi közreműködés mennyire képes elősegíteni a civil érdekek egyenrangúságát az önkormányzati szektorral való partnerségben. Nincsenek evidenciák, hiszen a közművelődés, de a civil szervezetek törekvései is az önkormányzatok felvilágosultságának és elkötelezettségének függvénye. Ehhez olyan partneri viszony szükséges, amelyre a népművelők jelentős része nem készült fel. Ennek belátása pedig nem kérdés, hanem tény.

Egy sajátos, civil - népművelői szemszögből hivatásról, etikáról és tehetetlenségről írtam, nem oktató céllal, inkább a figyelemfelkeltés szándékával, hiszen hivatásunk, mozgásterünk megtartása a tét.

SAY ISTVÁN

KÉNYELEM VAGY KORSZERŰSÉG?

F. Gál Sándor vitaindító írása soha jobbkor nem íródhatott. Még éppen az Új Magyarország Fejlesztési Terv (leánykori nevén: NFT II.) utolsó előkészületeinek időszakában vagyunk, és talán még éppen juthat kerékpár annak, aki hipp-hopp! megtanul biciklizni, ha eddig nem tudott volna.

Márpedig a vitaindítónak tökéletesen igaza van abban, hogy a gyaloglás mellett konokul kitartók táborának egyik konstans rétegét a népművelők (hadd ne magyarazzam, miért, de nevezük most magunkat továbbra is így) alkotják. Akik mellesleg szívszorítóan tudnak ríni ebben a helyzetben.

Értetlenkedve áll az ember az előtt, ha a tárcának a szakmánk irányításában kompetens vezetője ebben az időszakban is a „gyalogosok” iránti szimpátiáját juttatja kifejezésre, miközben éppen az ügyben agitál, hogy a szakma ne legyen rest minél nagyobb számban és minél hatékonyabban élni majd a pályázati lehetőségekkel.

Ez a karitatív jellegű szimpátia persze önmagában nem elítélendő, zavarokat csak akkor okoz, ha párhuzamosan úgy érezhető, hogy a szakmai állapotokból már eddig is „kibiciklizők” szinte „Pál utcai Geréb”-számba vétetnek. Mintegy bélyeget visel az, aki érti a projekt, az indikátor, a monitoring stb. kifejezéseket, sőt netán dolgozik is velük.

A vitaindítót szinte a „gyalogos” népművelők szakmai kieszótárának is tekinthetjük. F. Gál Sándor írásában sorjáznak a kulcs-szavak. Intézményi tehetetlenség, érdekvédelmi csőd, kimaradás, defenzív beállítódás, bemerevülés, szűkülő mozgástér, kudarc, hozzá nem értés, távol maradás, tudáshiány, sematizmus, kifulladás, elmaradó váltás, megszokottság, csálóka biztonság, igénytelenség, tervezési válság, lehetetlenség, tehetetlenség, hiteltelenség, formális demokrácia, mellőzött helyi kompetenciák... A kudarc pszichológiájával elmélyülten foglalkozó szakember kiváló terepét fedezhetné fel mind ebben egy leendő nagydoktori munkának!

Félve figyelmeztetem őszinte kollégámat, hogy a várható reakciók zömének hangnemét sejtve, akár megelőlegezhetne volna a sértettség, felháborodottság, értetlenség stb. kifejezések

seket is. Bárcsak ne így volna! Bárcsak a hasonló gondolatok ne a szakmaféltes pusztába kiáltott szavai lennének!

Mielőtt bátor kollégánkat éppen az én szógyűjteményem alapján vádolná meg bárki beteges pesszimizmussal, sietek idegyűjteni ugyanebből az írásból a „kerékpáros” népművelő szakmai nagyszótárának számtalan kifejezését. Akinek van füle hozzá, az a mondandójából sokkal inkább ezeket hallotta ki hangosabban. Hivatás, szakmai etika, „ünnepcsinálás”, elemzés, felülvizsgálat, humán erő-fejlesztés, felnőttképzés, nyilvánosság, innováció, nonprofit szektor, év közbeni tervépítés, koncepció, szakértői tanulmány, Unióhoz való csatlakozás, régiós szerep, kistérségi szerep, helyi társadalmi életképesség, új típusú közösség, folyamat, civil szektor, partnerség, kölcsönösség, egyenrangúság, vidékfejlesztési program, forrásfeltárás, minőség, élhető hétköznap stb. stb.

Meggyőződésem, hogy F. Gál Sándor értünk és nem ellenünk emel szót. Az pedig sajnos tapasztalatom, hogy többen fogják írása alapján azzal vádolni, hogy ezzel az őszinteséggel nem használ, hanem nagyot árt nekünk. Merthogy a „gyalogos” népművelőnek van még egy alapvető – a vitaindítóban elhallgatott – tulajdonsága: szentül meg van győződve arról, hogy az őt közszolgálatba állító helyi társadalma látja és fölismeri benne tömény jószándékát és rátermettségét, és a már idézett negatív jellemzőkkel sohasem illetné őt, ha a szakma árulói ilyen ostorozó leírásokat nem adnának róla. És egyébként a sorozatos pályázati kudarccokat is hajlamos a hasonló szakmai önkritikák hatásával magyarázni. Azaz úgy véli: kaphatnánk jóval többet is, ha magunkról csakis csupa jót mondanánk...

Jómagam a vitaindítóval szinte mindenben egyetértve úgy gondolom, hogy halaszthatatlan szakmai feladataink vannak annak érdekében, hogy rólunk itt és most jókat is elhihessenek a fejlesztéseket irányító, koordináló – és főleg finanszírozó – döntéshozók. Sürgősen olyan kompetenciákat kell szereznie a szakma – már pályán lévő, netán még éppen csak oda készülődő – többségének, amelyek birtokában biciklizési jogot kapunk mi is.

Nem utolsósorban természetesen egzisztenciális megfontolásból is, de mindenekelőtt a helyi társadalmaink és közösségeink, a helyi kultúra és élhető hétköznapok érdekében!

Amikor itt kompetenciát említek, akkor az úgynevezett „lisszaboni alapelvekből” indulok ki. Ha az Uniónak van közösen elfogadott felfogása azokról a kulcskompetenciákról, amelyek nélkül már a közeljövő európai polgára is életképtelen, ak-kor elengedhetetlen, hogy legyen a mi szakmánknak is olyan igazodó kulcskompetencia-képe, amely megrajzolja a korszerű magyar népművelő portréját is.

Persze a „gyalogosok” a kompetencia kifejezését is fejszóvá válnak hallják csak meg. Valóban, a jól értéskhez bizony szakirodalmat kellene böngészni! Vagy netán csak átkukucskálni a magyar közoktatás éppen aktuális tartalmi fejlesztéseibe? De mi arra is hajlamosak vagyunk, hogy már a társszakmákkal és főleg eredményeikkel, sikereikkel sem a partnerség vagy az elemző-készség jegyében törődjünk, ha egyáltalán még törődünk velük!

Idecitált értelmében a kompetencia = tudás + képesség + készség + attitűd. Ha valaki figyelmesen olvasta a vitaindítót, akkor ezeket az elemeket szép rendben egymás mellé tudja belőlük gyűjteni. Azaz veszedelmesen elégtelen következtetés lenne F. Gál Sándor figyelmeztetésére hivatkozva pusztán a tudáshiány elleni akciókban látni a kiutat. Az elemzés és a korszerű tervezés képessége és készsége nélkül például mit sem érne egy olyan ismeretsomag, amelyet a szakmánk már jól tudna szajkózni, de ezzel megállna a kisiskolás stréber szintjén. Folyamatot sorolni a program helyett, partnerséget a megszokottság helyett, közcélzt az önérvényesítés helyett (és így tovább), ez pedig már attitűd kérdése. Újféleképpen kellene tehát a szakmánkhoz is közelíteni. A ki a népművelő, mit csinál a népművelő, melyek a népművelő szerepei? kérdések helyett kimerítő elemzéssel kellene feltárni azokat a kulcskompetenciákat, amelyek hiányában senki sem lehetne a pályán!

Őszinte és tudatos paradigmaváltás nélkül (jaj, ezt ne – kiáltják a gyalogosok...) azonban csak toldozgatás-foldozgatás minden továbbképzés, minden konferencia, minden pályázati projekt! A művelődés paradigmaváltásáról avagy az új közkultúrális modellről pedig most sem tudok sokkal többet és mást mondani, mint a közelmúltban (in: Helyi érték. Fejlesztéskutatási esettanulmányok. Szerkesztette: Dudás Katalin – Lágler Péter. 146-149. p.).

Kistérségi, mikroterületi, kisvárosi, falusi dimenzióban a művelődési szintér a település egésze. S bár előnyt jelent egy megfelelően szakosított intézmény jelenléte, de önmagában a kulturális infrastruktúra megléte és színvonala nem jelent automatikusan kulturális felemelkedést. Sokkal inkább azt jelenthet a folyamatszerű tevékenységek és a művelődésileg elkötelezett vagy elhivatott civil közösségek fejlesztése, melyek szférájában amúgy egy korszerű népművelői jelenlét komoly többletet képviselhet. Intézményként egyedül hatékonyak egyébként az a fajta mutatkozik, amelyek legalább két-három művelődési típusú intézményi (művelődési házi, könyvtári, tájházi - falumúzeumi, teleházi, népfőiskolai - képzőközponti, falutévés stb.) funkcióhoz legalább egy-két közszolgáltatási (pl. postai, falugondnoki, jogsegélyszolgálati) funkciót is integrálni tud. Előnyt jelenthet, ha más társterületekkel (rekreáció, egészségügy, szociális ügy, közoktatás stb.) ugyancsak kialakítható szerves kapcsolódás. Végezetül, ha egészen kis településeken ezek a funkciók a település önkormányzatával -

igazgatásával is tudnak integratívvá válni, az a lehető legnagyobb hatékonyságot biztosíthatja.

Ennek alapján azonban a jelzett dimenzióban nem a népművelő lesz a művelődési „mindenható”. Ő csak része egy nagyon aktív teamnek, amelyet sokszor nem is ő irányít, és amelyet önkormányzati, civil (ne adj’ Isten: gazdasági) erővonalak is áthálóznak.

Vagyis ahhoz, hogy a korszerű népművelő korszerű teamben integrálódhasson, a mi kulcskompetenciáinkat célzó képzésekbe be kellene vonni a kistérségek, mikroterületi, kisvárosok, falvak polgármestereit, alpolgármestereit, falugondnokait, jegyzőit és (ahol vannak) művelődési bizottsági vezetőit is egyfelől, a helyi társadalom hangadó civil vezetőit és (hajlandóságuk esetén) vállalkozóit másfelől.

Másodsorban képezhető azután a kulturális folyamatokra alapozó közösségfejlesztők, ezek már a teleházak, könyvtárosok, népművelők köréből. Az ő továbbképzésük már nem lehet csak művelődésméleti, hanem ki kell terjednie a helyi társadalmi eligazodás és a korszerű tervezési hozzáértés képességének megszerzésére is. A megfelelő együttműködési készségek és partnerségi rutinok pedig ugyancsak elengedhetetlenek lennének ahhoz, hogy a nagy és komplex pályázati projektek készítésére, majd végrehajtására képes teamekben méltó szerep juthasson a szakmánknak is. (Zárójeles megjegyzés: amely felismerve a kihívásokat, egyre inkább többnyelvűvé is válik majd!)

Az új felnőttoktatási rendszer voltaképpen kedvezhet is a személyi elvárások szerinti kiképzések megvalósításában, mivel kizárná, hogy az eleve szakbarbár népművelők, könyvtárosok, néprajzosok, információkezelők stb. csak a szakosodásuk szerinti kistérségi feladatkörök ellátására legyenek alkalmasak.

Mihamarabb egy regionális (vagy nagy megyei) művelődésfejlesztési irányítás alatt, területileg széthálózó kistérségi művelődésfejlesztő kapacitásnak kell felváltania a jelenlegi struktúrákat. Ezek élén azonban csak egy minden tekintetben megújuló országos szakmai irányítás és koordináció lehet képes a jelzett tevékenységek hatékony gerjesztésére és összefogására. Az intézménytípusra egyfelől, illetve tevékenységtípusra másfelől szakosodott országos módszertani koordináció idejétmúlt, és többet árt, mint használ. A végpontokon nem is érzékeli a jelenlegi rendszer működését. És ez a rendszer egyébként is eredendően alkalmatlan arra, hogy a kívánatos közkultúrális fejlesztés letéteményese legyen.

Legvégül: a rendelkezésre álló, közvetlenül művelődésre szánt források jelenlegi szisztémák szerinti elaprózott szétterítése hiányokat gerjeszt azáltal, hogy finanszíroz is, meg nem is. Jóval hatékonyabb lenne a működő modellek felkarolása és további megerősítése, valamint pályázatok keretében az ezeket követők nagyobb volumenű támogatása. Ezzel párhuzamosan meg kell oldani, hogy a kulturális vagy közvetve kulturális célzatú, de különböző forrásokból származó lehetőségek komplex fejlesztő koordinációjára is mutasson ráképződési hajlandóságot a mi szakmánk, a mi hálózatunk.

A kulturális szakma megfelelő pozícióra tehetne szert a térségi fejlesztésekben, ha magához ragadná a kezdeményezést, és regionális szinten megfelelő tárcaközi előkészítői és döntéshozói összehangolást és együttműködést kezdeményezne (mert ez egyelőre hiányzik), és egyik motorja lenne a parciális projektszemlélet helyébe léptetendő komplex tervezési és fejlesztési szemléletformálásnak.

A napokban ezen gondolatok jegyében is polemizáltam

egy másik „biciklis” népművelő társammal. Ő a „gyalogos” népművelőkre fordítván a szót, őket a konzervatív jelzővel illette. Én tiltakoztam, és itt is azt teszem. Ne magyarítsuk már félre az európai fogalmak közül a konzervatív fogalmát is! A konzervatív értékelvű és nem érdekelvű, minőségközpontú és nem mennyiségközpontú, tevékenységpárti és nem közléspárti, fejlesztésszemponitú és nem eltartásszemponitú, problémamegoldó

és nem problémafelvető, és így tovább. Mindezek értelmében én európai felfogás szerinti konzervatív vagyok.

Egyébként a kényelmes pseudoértelmiségi lét langy vízében lubickolni végtére is nem rossz. Úgyhogy a „gyalogos” népművelőt értem is, meg társnak is tekintem. De hadd ne értek egyet, és hadd ne legyenek tettestárs! Hommage à F. Gál Sándor!

DEVECSERI ZOLTÁN

AZ ÉGBOLT MAGASSÁGÁTÓL FÜGG...

Nehezen szántam rá magam, hogy – lassan kivonulóban a hivatásos művelődési - népművelői tevékenységből, legalábbis annak mindennapi szervezéséből, helyi irányításából –, néhány asszociatív észrevételt fűzzek F. Gál Sándor elegánsan lendületes, de minden hamis illúziót félretoló, felelősen megfogalmazott vitacikkéhez.

Valójában kristálytisztá kezdő- és zárómondata győzött meg, hiszen „hivatásról, etikáról és tehetetlenségről” szólva, minden valamirevaló népművelőnek elemi kötelessége, hogy „hivatásunk, mozgásterünk megtartása” érdekében, akár szóval, cselekedettel tegyen valamit, mert mulasztással már úgyszólván bőségesen túlvétkeztek magunkat.

Azt hiszem, szerzőnk indokai között hangsúlyos – ti. mi motiválja elsődlegesen –, hogy mások figyelmét is a kulturális szféra gondjaira irányítsa, az a politikai (országos, helyi) rövidlátás, amely csak választási ciklusokban tud gondolkodni, ha egyáltalán gondolkodásnak lehet nevezni azt a nyűgként viselt többletterhet, amit egy művelődési ház fenntartása, hatékony működtetése jelent(het) a „hatalom gyakorlóit” számára – fönt-lent egyaránt. Úgy érezheti a népművelői szakma, hogy ma, a „létező demokrácia” egyoldalúságai, éretlensége miatt az erkölcsi, „világnézeti” szembeszegülés, lázadás gerincegyenesítő illúzióját, a progresszivitás tudatát és méltóságát átélhette. Tudnunk kell persze, hogy sokkal összetettebb, jelenfüggőbb, miképpen tekintünk mai önszerveződő közösségeinkre, miképpen sáfarkodunk történelmi örökségünkkel, amikor a kultúra-közvetítés felelős misszióját vállaljuk.

Vagy mégsem a népművelők felelőssége itt az elsődleges? Visszafogottan, de vitatom F. Gál Sándor mondatát: „A kultúra-közvetítés sosem volt szakmai belügy.” Nem a megfogalmazással van bajom, mindössze azt mondom, ne is legyen ezután sem csak szakmai belügy, de a szakmai kompetenciák jogosultsága egyértelmű legyen.

Az intézményi modellek – az önkormányzati fenntartású, ill. a közhasznú társasági forma – képviselői közötti olykor felszínes vita mögött valóban nem az eszmecsere szándéka állt, hanem az egymás melletti elbeszélés mentalitása húzódozott. Kisvárosi példa: egy művelődési központtal összevont könyvtári intézményt úgy akart a helyi politika egy csoportja kht-sítani, hogy a könyvtárat önkormányzati feladatban hagyja, a kht. élére saját emberét helyezi, személyi állományát „ízlése szerint” átszervezi, de a lényeges kötelezettségeket (a finanszírozás döntő része) az önkormányzatra hárítja. Szerencsére a helyi képviselőtestület és a polgármester politikai

bölcsessége eljutott addig (itt F. Gál Sándor korábbi megfogalmazását alkalmazom, szabadon), hogy ne engedjen egy helyi megélhetési politikus „civil” nyomásának az intézményi forma szétzúzásában. Mert itt nem racionális átalakításról lett volna szó, mondanom se kell, hanem egyedi (?) visszaélésről, ami civil szervezetek alapítása körül történt: a kht.-alapítás kezdeményezője helyi képviselő, korábbi pártelnök, aki legalább öt-hat „civil” szervezetet érintett, hol vezetőként, hol pedig panel-embereinek előretolásával. A letaglózó tapasztalat se okozhatja azonban, hogy egészében elveszünk a civil szervezetek, kezdeményezések ügyét, hiszen bizonyára több tucat pozitív példa (népművészeti, irodalmi, tánc, hobbi és más „különb s különbéfé” közösségi tevékenység sorolható ellenpéldaként.

(Egy kis múltidézés)

Emlékezetes számomra az a többfordulós vitasorozat, amely „népművelői etika”, a „közművelődési tevékenység” témájában folyt a 70-es 80-as évek fordulóján. A jó negyedszázados történelmi amortizáció ellenére érdemes felsorolnunk néhány, akkor fontos felvetést! Mint például a Ghicz Tamás *Díjugratás vesszőparipákon* című cikkében összegereblyezett, „megejtő történetiséggel” lónak álcázott vesszőkötegből származó:

– van, aki szerint „A ma még művelődési házként használt intézmények betöltötték történelmi hivatásukat, s már nem alkalmasak sem a kultúra javainak közvetítésére, sem az adott település lakosainak formálására, főképp nem alkalmasak a közösség megteremtésére és megtartására.”

Ghicz Tamás barátunk akkor rövid úton „kiosztotta” a kiváló pedagógus - népművelő R. Szabó Lajost, aki a soproni erdészeti technikumban tudott útnak indítani országos rangú vers-mondókat, ismertette meg F. Dürrenmatt, A. Miller dráma-művészetét, a Gruppe 47 írócsoport kezdeményezéseit fogékony középiskolásokkal. Ma úgy tűnik, Ghicz Tamás gyakorlati len-dülete, illetve R. Szabó Lajos minőség igényű borúlátása barátságosan összebékíthető lett volna egymással. Annál is inkább, mert a merevnek látszó szemléletet értékes teendőik sorolásával oldja utóbbi vitatkozóknak, amikor így summáz:

„A közművelődésnek óriási tudás- és információ-közvetítő lehetősége van.”

A fényes műveltségű Vargha Balázs is tollat ragadott ez idő tájt („*Végy húsz kakasnak taréját*” címmel): „egy óriás szálítóhajóhoz” hasonlítja az oktatás és művelődés intézményrendszerét, amely „hajó” esetében legalább tíz évre van szük-